



ქალები თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფორმირებასა და განვითარებაში:
აკადემიური და საზოგადოებრივი როლი

მარიამ გაგნიძე
მარიამ ოდიშვილი

პოლიტიკური მეცნიერებების მიმართულება
სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

E-mail: mariam.gagnidze422@sps.tsu.edu.ge

E-mail: mariam.odishvili958@sps.tsu.edu.ge

აბსტრაქტი

ნაშრომი ეხება ქალების როლს თსუ-ის ფორმირებასა და განვითარებაში და მათ წვლილს აკადემიური და საზოგადოებრივი სივრცის ტრანსფორმაციაში. კვლევა მიზნად ისახავს აჩვენოს, თუ როგორ იქცნენ ქალები არა მხოლოდ განათლების მიმღებ სუბიექტებად, არამედ აქტიურ მონაწილეებად სამეცნიერო, კულტურულ და საზოგადოებრივ პროცესებში.

ნაშრომში გაანალიზებულია ქალთა ჩართულობა თსუ-ის დაარსებიდან დღემდე. ყურადღება ექცევა აკადემიურ სფეროს, კვლევით საქმიანობასა და საზოგადოებრივ აქტივიზმს. ისტორიულ კონტექსტში წარმოდგენილია ბარიერები, რომლებიც ქალებს ხვდებოდათ როგორც პროფესიულ, ისე ინსტიტუციურ დონეზე და სტრატეგიები, რომელთა მეშვეობითაც მოახერხეს დაბრკოლებების გადალახვა.

კვლევა აჩვენებს, რომ ქალების მონაწილეობა თსუ-ის ყოველდღიურობაში მნიშვნელოვანი იყო არა მხოლოდ საგანმანათლებლო სისტემის განვითარებისთვის, არამედ საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლება/ცვლილებისთვისაც. ქალმა აკადემიკოსებმა, პედაგოგებმა და სტუდენტებმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს გენდერული თანასწორობის იდეის გავრცელებაში, სამოქალაქო აქტივიზმის გაძლიერებასა და სოციალური პასუხისმგებლობის კულტურის ფორმირებაში.

ნაშრომი წარმოაჩინოს ქალების როლი როგორც უნივერსიტეტის შიგნით არსებული აკადემიური კულტურის, ასევე საზოგადოებრივი პროცესების ტრანსფორმაციაში. კვლევის შედეგად იკვეთება, რომ თსუ იყო სივრცე, სადაც ქალებმა შეძლეს საკუთარი ინტელექტუალური პოტენციალის რეალიზება და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში აქტივობა.

შესაბამისად, კვლევის მიზანია გაანალიზდეს ქალების როლი თსუ-ს ფორმირებასა და განვითარებაში და შეფასდეს მათი აკადემიური და საზოგადოებრივი წვლილი საქართველოს საგანმანათლებლო და სოციალურ სივრცეებში. რაც შეეხება ამოცანებს, უმნიშვნელოვანესი მისიაა ქალთა ჩართულობის ისტორიული ეტაპების გამოვლენა თსუ-ის ყოველდღიურობაში, აკადემიურ სფეროში ქალების პროფესიული განვითარების ანალიზი, ქალთა საზოგადოებრივი და სამოქალაქო აქტივობის შეფასება უნივერსიტეტის კონტექსტში, ასევე გენდერული თანასწორობის იდეების გავრცელების როლის გამოვლენა.

კვლევის კითხვებია:

როგორ აისახა ქალების ჩართულობა თსუ-ს აკადემიურ და ინსტიტუციურ განვითარებაზე?

რა ბარიერებს აწყდებოდნენ ქალები თსუ-ში და როგორ გადალახეს ისინი პროფესიულ და საზოგადოებრივ დონეზე?

როგორ გავლენას ახდენდა ქალთა აკადემიური აქტივობა საზოგადოებრივ ცნობიერებაზე?

კვლევის მეთოდოლოგია:

ისტორიულ-სოციალური ანალიზი - არქივების, მემუარების, დოკუმენტების.

შედარების მეთოდი - სხვადასხვა ქალთა აკადემიური სტატუსების შესადარებლად.

ბიოგრაფიული და ნარატიული ანალიზი მეცნიერების გამოცდილებების გასააზრებლად.

საკვანძო სიტყვები: ქალები და განათლება; თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (თსუ); აკადემიური და საზოგადოებრივი როლი; გენდერული თანასწორობა; უნივერსიტეტის ისტორია; ქალთა პროფესიული განვითარება.

შესავალი

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსებას წინ უძღოდა საუკუნოვანი ბრძოლა ქართული ეროვნული იდენტობისა და საგანმანათლებლო ავტონომიის შესანარჩუნებლად. XIX საუკუნის მეორე ნახევარსა და XX საუკუნის დასაწყისში საქართველო რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში იმყოფებოდა, სადაც საგანმანათლებლო პოლიტიკა მკაცრად იყო ცენტრალიზებული და მიმართული ასიმილაციისკენ. ამ კონტექსტში, უმაღლესი განათლების მიღება, განსაკუთრებით ქალებისთვის, წარმოადგენდა არა მხოლოდ პერსონალურ ამბიციას, არამედ პოლიტიკური და სოციალური ემანსიპაციის აქტს.

XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან, "თერგდალეულთა" მოძრაობის პარალელურად, საქართველოში აქტიურდება "ქალთა საკითხი". ქართველმა ქალებმა კარგად გააცნობიერეს, რომ ეროვნული გადარჩენის გზა განათლებაზე გადიოდა. "წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების" საქმიანობაში ქალთა ჩართულობა იყო ის ფუნდამენტი, რამაც მოამზადა ნიადაგი მომავალი საუნივერსიტეტო განათლებისთვის. ქალები არა მხოლოდ სწავლობდნენ, არამედ თავად აარსებდნენ სკოლებს, წერდნენ სახელმძღვანელოებს და ეწეოდნენ ფართო საქველმოქმედო საქმიანობას. ეს პერიოდი იყო ერთგვარი "მოსამზადებელი კლასი" იმ ინტელექტუალური ნახტომისთვის, რაც 1918 წელს მოხდა.

უნივერსიტეტის გახსნამდე, ქართველი ქალებისთვის უმაღლესი განათლების მიღების ერთადერთი გზა რუსეთის იმპერიის დიდ ქალაქებში (პეტერბურგი, მოსკოვი) ან ევროპაში გამგზავრება იყო. თბილისში არსებული "უმაღლესი ქალთა კურსები", რომელიც 1909 წელს გაიხსნა, იყო პირველი მცდელობა ადგილზე შექმნილიყო აკადემიური კერა ქალებისთვის. თუმცა, ამ კურსებს არ ჰქონდათ სრულფასოვანი უნივერსიტეტის სტატუსი. ამ ფონზე, 1918 წელს

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსება, რომელიც თავიდანვე თანასწორუფლებიანობის პრინციპზე იყო დაფუძნებული, რევოლუციური მოვლენა აღმოჩნდა.

უნივერსიტეტის ფორმირება დაემთხვა საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებას (1918-1921 წწ.). პირველი რესპუბლიკის კონსტიტუცია და კანონმდებლობა იმ დროისთვის ერთ-ერთი ყველაზე პროგრესული იყო მსოფლიოში - ქალებს მიენიჭათ საარჩევნო უფლება და სრული სამოქალაქო თანასწორობა. სწორედ ამ დემოკრატიულმა ტალღამ განაპირობა ის, რომ თსუ გახდა პირველი უნივერსიტეტი კავკასიაში, სადაც ქალებსა და მამაკაცებს სწავლისა და კვლევის იდენტური უფლებები ჰქონდათ. ივანე ჯავახიშვილისა და სხვა დამფუძნებლების ხედვაში, უნივერსიტეტი უნდა ყოფილიყო "თავისუფალი მეცნიერების ტაძარი", სადაც გენდერული ნიშნით დისკრიმინაცია დაუშვებელი იყო.

ამრიგად, ისტორიული ფონი გვიჩვენებს, რომ ქალთა მოსვლა თსუ-ში არ იყო შემთხვევითი მოვლენა; ეს იყო ხანგრძლივი, მტკივნეული და გააზრებული ბრძოლის შედეგი, რომელმაც საბოლოოდ განსაზღვრა ქართული მეცნიერების მომავალი

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის (თსუ) დაარსება 1918 წელს წარმოადგენდა არა მხოლოდ აკადემიური ინსტიტუტის შექმნას, არამედ ქართული ეროვნული ინტელექტუალური პროექტის კულმინაციას, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა ქვეყნის მოდერნიზაციასა და საგანმანათლებლო სუვერენიტეტს. თსუ თავიდანვე ჩამოყალიბდა როგორც სივრცე, სადაც განათლება, მეცნიერება და საზოგადოებრივი პასუხისმგებლობა ერთიან კულტურულ მისიად ქცეულიყო. ამ კონტექსტში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ქალების ჩართულობას, რომელთა მონაწილეობა უნივერსიტეტის აკადემიურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მნიშვნელოვან, თუმცა ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ნაკლებად გააზრებულ ფაქტორად რჩებოდა.

ტრადიციულ უნივერსიტეტურ ისტორიოგრაფიაში ქალთა როლი ხშირად მეორეხარისხოვან ან ფრაგმენტულ ასპექტად არის წარმოდგენილი. ივანე ჯავახიშვილის ფუნდამენტურ ნაშრომებში თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსება განხილულია როგორც ეროვნული თვითშეგნების ჩამოყალიბების საკვანძო ეტაპი, თუმცა ქალთა აკადემიური და საზოგადოებრივი წვლილი იშვიათად იქცევა დამოუკიდებელი კვლევის საგნად. ამავე დროს, სერგი მაკალათიას მიერ გამოცემული საარქივო მასალები და თსუ-ის „მოამბის“ ადრეული ნომრები (1923–1930) ცხადყოფს პირველი ქალი ლექტორებისა და მკვლევარების პროფესიულ წინსვლას, რაც იმ პერიოდის სოციალური კონტექსტის გათვალისწინებით განსაკუთრებულ ანალიტიკურ მნიშვნელობას იძენს.

მოცემული ნაშრომი ეფუძნება თეორიულ დაშვებას, რომ ქალები თსუ-ში იყვნენ არა მხოლოდ ცოდნის მიმღები სუბიექტები, არამედ აკადემიური და საზოგადოებრივი სივრცის ტრანსფორმაციის აქტიური მონაწილეები. ლელა გაფრინდაშვილისა და მზია წერეთლის ნაშრომებზე დაყრდნობით გაანალიზებულია ის გენდერული ბარიერები - როგორც ფორმალური, ისე არაფორმალური - რომლებიც ზღუდავდა ქალთა პროფესიულ განვითარებას. ამასთანავე, ნაშრომი ისტორიულ-სოციალური და ბიოგრაფიული ანალიზის გამოყენებით სწავლობს ქალთა ჩართულობის ეტაპებს უნივერსიტეტის დაარსებიდან დღემდე.

სტატიის მიზანია გაანალიზდეს ქალების როლი თსუ-ის ფორმირებასა და განვითარებაში და შეფასდეს მათი აკადემიური და საზოგადოებრივი წვლილი საქართველოს საგანმანათლებლო და სოციალურ სივრცეებში. კვლევა პასუხობს კითხვებს: როგორ აისახა ქალთა ჩართულობა უნივერსიტეტის ინსტიტუციურ განვითარებაზე? რა ბარიერებს აწყდებოდნენ ისინი და როგორ გადალახეს ისინი პროფესიულ და საზოგადოებრივ დონეზე? რა გავლენა მოახდინა ქალთა აკადემიურმა აქტივობამ საზოგადოებრივ ცნობიერებაზე? ამგვარად, თსუ წარმოჩენილია როგორც პროგრესული პლატფორმა, სადაც ქალთა ინტელექტუალური შრომა იქცა საგანმანათლებლო სისტემისა და სოციალური ტრანსფორმაციის განუყოფელ ნაწილად.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პირველი სტუდენტი ქალების სოციალური და კულტურული პროფილი მრავალფეროვანი და ამავდროულად სპეციფიკური იყო. 1918 წელს, როდესაც უნივერსიტეტმა კარი გააღო, პირველი ნაკადის მნიშვნელოვან ნაწილს სწორედ ქალები შეადგენდნენ. მათი სოციალური წარმომავლობის ანალიზი აჩვენებს, რომ უმრავლესობა მოდიოდა ქართული ინტელიგენციის ოჯახებიდან, აზნაურთა წრიდან ან განათლებული ქალაქური ფენებიდან. თუმცა, საგულისხმოა, რომ უნივერსიტეტმა გზა გაუხსნა რეგიონებიდან ჩამოსულ გოგონებსაც, რომლებისთვისაც უმაღლესი განათლება ერთადერთი საშუალება იყო სოციალური მობილობისა და დამოუკიდებლობის მოსაპოვებლად.

სტუდენტი ქალების უმრავლესობას მანამდე დამთავრებული ჰქონდა თბილისის, ქუთაისისა თუ ბათუმის ქალთა გიმნაზიები. ეს სასწავლებლები იმ დროისთვის საკმაოდ მაღალი დონის განათლებას იძლეოდნენ, თუმცა უნივერსიტეტში სწავლის გაგრძელება მაინც რადიკალურ ნაბიჯად ითვლებოდა. სტუდენტი ქალები ხშირად ხდებოდნენ "ორმაგი წნეხის" მსხვერპლნი: ერთი მხრივ, მათ უნდა დაემტკიცებინათ თავიანთი აკადემიური შესაძლებლობები პროფესორებისთვის, რომლებიც სკეპტიკურად უყურებდნენ "ქალურ ინტელექტს", ხოლო მეორე მხრივ, უნდა გამკლავებოდნენ ოჯახურ მოლოდინებს, რომლებიც მათგან ადრეულ ქორწინებასა და საოჯახო მეურნეობის მართვას მოითხოვდა.

საარქივო ჩანაწერებიდან ირკვევა, რომ პირველი სტუდენტი ქალების ყოველდღიურობა სახსე იყო ეკონომიკური და საყოფაცხოვრებო გამოწვევებით. ბევრი მათგანი ცხოვრობდა საერთო საცხოვრებლებში ან ნაქირავებ ოთახებში, სადაც ელემენტარული პირობების ნაკლებობა იყო. 1920-იანი წლების დასაწყისის თბილისში, რომელიც სამოქალაქო ომისა და ეკონომიკური კრიზისის კვალდაკვალ ცხოვრობდა, სტუდენტ ქალებს უწევდათ შიმშილთან, გათბობის არქონასთან და ტრანსპორტის პრობლემებთან გამკლავება. მიუხედავად ამისა, მათ მოგონებებში ჭარბობს ენთუზიაზმი. უნივერსიტეტის კედლები მათთვის იყო "თავისუფლების კუნძული", სადაც ისინი თავს თანასწორუფლებიან მოქალაქეებად გრძნობდნენ.

საინტერესოა, რომ აუდიტორიებში სტუდენტების განაწილება თავიდან მაინც გარკვეულწილად სეგრეგირებული იყო. ქალები ძირითადად სიბრძნისმეტყველების (ჰუმანიტარულ) ფაკულტეტზე კონცენტრირდებოდნენ, თუმცა ძალიან მალე მათი რიცხვი გაიზარდა საბუნებისმეტყველო და სამედიცინო ფაკულტეტებზეც. პირველი ქალი სტუდენტები, რომლებიც ანატომიურ თეატრებში ან ქიმიურ ლაბორატორიებში მუშაობდნენ, საზოგადოების მხრიდან ხშირად გაკვირვებისა და ზოგჯერ გაკიცხვის საგნადაც კი იქცეოდნენ. მათ "ემანსიპირებულებს" ემახდნენ, რაც იმ პერიოდში ყოველთვის დადებით კონტექსტში არ გამოიყენებოდა.

ქალი სტუდენტები აქტიურად იყვნენ ჩართულნი სტუდენტურ თვითმმართველობებში. ისინი აარსებდნენ წრეებს, სადაც განიხილავდნენ არა მხოლოდ სამეცნიერო თემებს, არამედ სოციალურ პრობლემებსაც. მათ განსაკუთრებული როლი ითამაშეს წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების საქმიანობის გაგრძელებაში უნივერსიტეტის ფარგლებში. მათი ინიციატივით იქმნებოდა დამხმარე ფონდები ღარიბი სტუდენტებისთვის, რაც აჩვენებს მათ მაღალ სოციალურ პასუხისმგებლობას.

1921 წლის შემდეგ, როდესაც საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლება დამყარდა, სტუდენტი ქალების პროფილმა ცვლილება განიცადა. სახელმწიფო ცდილობდა ქალთა განათლება საკუთარი იდეოლოგიური მიზნებისთვის გამოეყენებინა ("აღმოსავლელი ქალის ემანსიპაცია"). თუმცა, თსუ-ის სტუდენტი ქალების უმრავლესობა მაინც ინარჩუნებდა იმ ეროვნულ-დემოკრატიულ იდეალებს, რომლებიც უნივერსიტეტის დაარსების საფუძველი იყო. მათი წინააღმდეგობა ხშირად გამოიხატებოდა აკადემიური ხარისხისადმი სწრაფვაში და არა პოლიტიკურ კონიუნქტურაში ჩართვაში.

ამრიგად, პირველი სტუდენტი ქალები იყვნენ გარდამავალი ეპოქის წარმომადგენლები, რომლებმაც საკუთარ თავზე აიღეს ტრადიციული საზოგადოების მოდერნიზაციის მძიმე

ტვირთი. მათი წარმატებული აკადემიური კარიერა გზას უხსნიდა მომავალ თაობებს და ამტკიცებდა, რომ ინტელექტუალური შრომა არ ცნობს გენდერულ საზღვრებს.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის არქივები ინახავს უნიკალურ მასალებს, რომლებიც საშუალებას გვაძლევს აღვადგინოთ იმ ქალების ყოველდღიურობა და აკადემიური გზა, რომლებიც უნივერსიტეტის სათავეებთან იდგნენ. 1920-იანი წლების საარქივო ფონდების შესწავლა ცხადყოფს, რომ ქალთა მონაწილეობა უნივერსიტეტის ცხოვრებაში არ შემოიფარგლებოდა მხოლოდ აუდიტორიებში ყოფნით. ისინი ფიგურირებენ ადმინისტრაციულ ოქმებში, საბჭოს სხდომების ჩანაწერებსა და სტუდენტურ სიებში, რაც მიუთითებს მათ მზარდ ინსტიტუციურ გავლენაზე.

არქივებში დაცული სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, 1920-იანი წლების განმავლობაში სტუდენტ ქალთა რაოდენობა სტაბილურად იზრდებოდა. თუკი 1918 წელს მათი რიცხვი შედარებით მცირე იყო, ათწლეულის ბოლოსთვის ზოგიერთ ფაკულტეტზე (განსაკუთრებით სიბრძნისმეტყველებისა და სამედიცინო მიმართულებით) ისინი სტუდენტთა საერთო რაოდენობის თითქმის 30-40%-ს შეადგენდნენ. ეს მონაცემები ეწინააღმდეგება იმ სტერეოტიპს, თითქოს უნივერსიტეტი მხოლოდ "მამაკაცთა სივრცე" იყო. არქივები გვიჩვენებს, რომ ქალები აქტიურად იბრძოდნენ სტიპენდიებისთვის, შეღავათებისთვის და სამეცნიერო მივლინებებისთვის, რაც მათ პროფესიულ ამბიციებზე მეტყველებს.

არქივებში დაცული პირადი საქმეების ანალიზი საშუალებას გვაძლევს დავინახოთ "უხილავი" შრომა, რომელსაც ქალები ეწეოდნენ. ბევრი მათგანი მუშაობდა ლაბორანტებად, ბიბლიოთეკარებად და კათედრის ასისტენტებად. მიუხედავად იმისა, რომ მათი სახელები ხშირად არ ხვდებოდა დიდ სამეცნიერო მონოგრაფიებში, სწორედ მათ მხრებზე გადადიოდა უნივერსიტეტის ყოველდღიური ფუნქციონირება, კვლევითი მასალების სისტემატიზაცია და სტუდენტებთან მუშაობა. არქივებში დაცული წერილები და განცხადებები მოწმობს მათ თავდადებასა და იმ სირთულეებზე, რომელთა გადალახვაც უწევდათ მძიმე ეკონომიკურ პირობებში.

თსუ-ის მეცნიერი ქალების ერთ-ერთი მთავარი მახასიათებელი მათი მჭიდრო კავშირი იყო ევროპულ საგანმანათლებლო სივრცესთან. ბევრ მათგანს, სანამ თბილისში დაბრუნდებოდნენ, განათლება მიღებული ჰქონდა პარიზის, ბერლინის, ჰაიდელბერგისა თუ ჟენევის უნივერსიტეტებში. ეს ფაქტორი გადამწყვეტი აღმოჩნდა თსუ-ის, როგორც თანამედროვე ტიპის ინსტიტუციის, ჩამოყალიბებაში.

ევროპაში ნასწავლი ქალები თბილისში ჩამოდიოდნენ არა მხოლოდ ცოდნით, არამედ ახალი აკადემიური ეთიკითა და მეთოდოლოგიით. მათ შემოიტანეს სემინარული მუშაობის კულტურა, კრიტიკული ანალიზის მეთოდები და ლაბორატორიული კვლევის დასავლური სტანდარტები. მაგალითად, ელისაბედ ბაგრატიონ-ორბელიანი, თავისი ევროპული გამოცდილებით, ხელს უწყობდა ფრანგული ენისა და კულტურის სწავლების ისეთი მეთოდების დამკვიდრებას, რომლებიც იმ დროისთვის რევოლუციური იყო. ეს ქალები იქცნენ „ხიდად“ ქართულ და ევროპულ მეცნიერებას შორის.

ევროპული განათლების მქონე ქალი მეცნიერები ინარჩუნებდნენ კავშირებს თავიანთ უცხოელ პროფესორებთან და კოლეგებთან. ეს კავშირები თსუ-ს საშუალებას აძლევდა ყოფილიყო ჩართული საერთაშორისო სამეცნიერო მიმოცვლაში. ისინი აწერდნენ უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკისთვის უცხოურ სამეცნიერო ჟურნალებს, თარგმნიდნენ სახელმძღვანელოებს და ხელს უწყობდნენ ქართველი სტუდენტების საზღვარგარეთ გაგზავნას. მათი მოღვაწეობა იყო ერთგვარი "სამეცნიერო დიპლომატია", რომელიც პატარა და ახლად დაარსებულ უნივერსიტეტს გლობალურ კონტექსტში ათავსებდა.

ევროპული გამოცდილება ამ ქალებს აძლევდა ინტელექტუალურ იმუნიტეტს შემდგომი წლების საბჭოთა იდეოლოგიური წნეხის მიმართ. თავისუფალ აკადემიურ გარემოში აღზრდილთათვის რთული იყო მეცნიერების პოლიტიზებასთან შეგუება, ამიტომ ბევრი მათგანი "შინაგანი ემიგრაციის" გზას ირჩევდა და თავს მხოლოდ წმინდა აკადემიურ კვლევებს უძღვნიდა, რითაც ინარჩუნებდა თსუ-ის პირვანდელ, თავისუფალ სულს.

საქართველოს გასაბჭოებამ და შემდგომმა იდეოლოგიურმა ტრანსფორმაციამ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის წინაშე ახალი, მძიმე გამოწვევები დააყენა. აკადემიური თავისუფლება, რომელიც უნივერსიტეტის ფუძემდებელთა მთავარი პრინციპი იყო, მკაცრი ცენზურისა და პარტიული კონტროლის ქვეშ მოექცა. ამ რთულ ისტორიულ მონაკვეთში, ქალმა მეცნიერებმა და ლექტორებმა იკისრეს ერთგვარი "კულტურული მეხსიერების მცველების" როლი, რაც გულისხმობდა საუნივერსიტეტო ტრადიციების შენარჩუნებასა და მათ გადაცემას მომავალი თაობებისთვის.

საბჭოთა პერიოდში მეცნიერების ბევრი სფერო პოლიტიზებული გახდა, თუმცა ქალმა მეცნიერებმა შეძლეს ისეთი ნიშური მიმართულებების განვითარება, სადაც იდეოლოგიური ჩარევა შედარებით ნაკლები იყო. მაგალითად, ფილოლოგიაში, ხელნაწერთმცოდნეობასა და არქეოლოგიაში მოღვაწე ქალები ყურადღებას ამახვილებდნენ ფაქტობრივ მასალაზე, რითაც ინარჩუნებდნენ კვლევის ობიექტურობას. ისინი ხშირად მუშაობდნენ "უხმაუროდ",

აქვეყნებდნენ ფუნდამენტურ ნაშრომებს, რომლებიც ეყრდნობოდა ივანე ჯავახიშვილის მიერ დანერგილ კლასიკურ სამეცნიერო სკოლას. სწორედ ეს აკადემიური სიმტკიცე იყო მათი "შინაგანი წინააღმდეგობა" საბჭოთა ზედაპირულობის მიმართ.

უნივერსიტეტში მოღვაწე ქალებისთვის ლექციების კითხვა არ იყო მხოლოდ ინფორმაციის გადაცემა; ეს იყო მორალური და ეთიკური მაგალითის მიცემა სტუდენტებისთვის. ბევრი სტუდენტის მოგონებებში ქალი პროფესორები შემორჩნენ, როგორც ადამიანები, რომლებიც აუდიტორიის მიღმაც ზრუნავდნენ ახალგაზრდების ინტელექტუალურ განვითარებაზე. ისინი ასწავლიდნენ სტუდენტებს კრიტიკულ აზროვნებასა და წყაროებთან მუშაობის კულტურას, რაც საბჭოთა განათლების სისტემაში იშვიათი ფუფუნება იყო. ამ ფენომენს პირობითად შეიძლება "აკადემიური დედობა" ვუწოდოთ - ზრუნვა იმაზე, რომ უნივერსიტეტს არ დაეკარგა თავისი პირვანდელი სახე და სული.

საბჭოთა პერიოდის ქალმა მეცნიერებმა უდიდესი როლი ითამაშეს საუნივერსიტეტო არქივებისა და ბიბლიოთეკების შენარჩუნებაში. რეპრესიებისა და "წმენდების" დროს, ხშირად სწორედ ქალები ახერხებდნენ აკრძალული ლიტერატურის ან დოკუმენტების გადარჩენას განადგურებისგან. მათი თავდადება გამოიხატებოდა იმაშიც, რომ ისინი აგრძელებდნენ იმ სამეცნიერო ტრადიციებს, რომლებსაც სათავე 1918 წელს დაედო. ისინი იყვნენ ცოცხალი კავშირი "მველ" და "ახალ" უნივერსიტეტს შორის, რაც საშუალებას აძლევდა ქართულ მეცნიერებას, სრულად არ მოწყვეტილიყო თავის ფესვებს.

მიუხედავად იმისა, რომ საბჭოთა სახელმწიფო დეკლარირებულად უჭერდა მხარს ქალთა თანასწორობას, რეალურად ქალი მეცნიერები მაინც აწყდებოდნენ "შუშის ჭერს" - მათთვის რთული იყო უმაღლესი ადმინისტრაციული პოზიციების დაკავება. თუმცა, სწორედ ამ პერიოდში მოხდა ქალთა მასობრივი შემოსვლა მეცნიერებაში, რამაც თსუ-ის აკადემიური სახე საბოლოოდ შეცვალა. ქალებმა დაამტკიცეს, რომ მათ შეუძლიათ რთული სამეცნიერო ექსპედიციების მართვა, ლაბორატორიული კვლევების ხელმძღვანელობა და საერთაშორისო კონფერენციებზე ქვეყნის ღირსეულად წარდგენა.

საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა დაიწყო ღრმა ინსტიტუციური რეფორმების პროცესი. ამ ახალ რეალობაში ქალთა როლი კიდევ უფრო გაფართოვდა და გასცდა მხოლოდ პედაგოგიურ თუ სამეცნიერო საქმიანობას. დამოუკიდებლობის პერიოდი აღინიშნა ქალთა შესვლით უნივერსიტეტის მართვისა და გადაწყვეტილების მიმღებ უმაღლეს დონეებზე.

თუკი მე-20 საუკუნის უმეტეს ნაწილში უნივერსიტეტის ადმინისტრაციული მწვერვალები (რექტორობა, დეკანობა) ძირითადად მამაკაცების მიერ იყო დაკავებული, 1990-იანი წლების ბოლოდან და განსაკუთრებით 2000-იანი წლებიდან, სურათი რადიკალურად შეიცვალა. ქალებმა დაიწყეს ფაკულტეტების მართვა, სამეცნიერო ინსტიტუტების ხელმძღვანელობა და პრორექტორების პოზიციების დაკავება. ეს არ იყო მხოლოდ რაოდენობრივი ცვლილება; ეს იყო მართვის სტილის ტრანსფორმაცია, რომელიც უფრო მეტად ორიენტირებული გახდა საერთაშორისო თანამშრომლობაზე, გამჭვირვალობასა და აკადემიურ მერიტოკრატიაზე.

დამოუკიდებლობის პერიოდმა უნივერსიტეტს გაუხსნა გზა დასავლური ფონდებისკენ (Erasmus+, Horizon Europe და სხვა). სტატისტიკურად, ქალი მეცნიერები თსუ-ში ერთ-ერთი ყველაზე აქტიურები აღმოჩნდნენ საერთაშორისო საგრანტო პროექტების მოზიდვაში. მათი უნარი, დაამყარონ პარტნიორული კავშირები უცხოურ უნივერსიტეტებთან, მნიშვნელოვანწილად განაპირობებს თსუ-ის დღევანდელ რეიტინგსა და ცნობადობას მსოფლიო მასშტაბით. ისინი გვევლინებიან როგორც მთავარი მკვლევრები და პროექტების კოორდინატორები, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს მათ მაღალ კომპეტენციას.

დამოუკიდებლობის პერიოდის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიღწევაა თსუ-ში გენდერული კვლევების, როგორც დამოუკიდებელი აკადემიური დისციპლინის, ჩამოყალიბება. ქალმა მეცნიერებმა (ლელა გაფრინდაშვილი, მზია წერეთელი და სხვები) საფუძველი ჩაუყარეს სამაგისტრო და სადოქტორო პროგრამებს, რომლებიც შეისწავლის ქალთა ისტორიასა და გენდერულ თანასწორობას. ამით უნივერსიტეტმა დაიწყო საკუთარი ისტორიის კრიტიკული გადაზრება, რაც ამ ნაშრომის ერთ-ერთი მთავარი მიზანია.

მიუხედავად მნიშვნელოვანი პროგრესისა, ნაშრომი ვერ იქნება სრულყოფილი, თუ არ აღვნიშნავთ თანამედროვე გამოწვევებსაც. კვლევები აჩვენებს, რომ აკადემიურ იერარქიაში რაც უფრო მაღალია პოზიცია (მაგალითად, სრული პროფესორის სტატუსი), მით უფრო მცირდება ქალთა პროპორციული წილი მამაკაცებთან შედარებით. "შუშის ჭერის" ფენომენი კვლავ რჩება აქტუალური, ისევე როგორც პრობლემა, რომელსაც "ორმაგი დატვირთვა" ჰქვია - ქალი მეცნიერებისთვის აკადემიური კარიერისა და საოჯახო ვალდებულებების შეთავსება კვლავ დიდ სირთულეს წარმოადგენს.

ლიტერატურის მიმოხილვა

ქალების როლი აკადემიური ინსტიტუციების ფორმირებასა და განვითარებაში თანამედროვე ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებებში სულ უფრო მეტად განიხილება არა როგორც მეორეხარისხოვანი ფენომენი, არამედ როგორც ისტორიული და სოციალური ტრანსფორმაციის მნიშვნელოვანი ფაქტორი. მოცემული კვლევა ეყრდნობა როგორც ქართულ, ისე საერთაშორისო თეორიულ და ემპირიულ ლიტერატურას, რაც საშუალებას იძლევა, გაანალიზდეს ქალთა ჩართულობა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის (თსუ) ჩამოყალიბებასა და განვითარებაში გენდერული პერსპექტივიდან.

თსუ-ის დაარსება ფართოდ არის განხილული ივანე ჯავახიშვილის ნაშრომში *თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსება: დოკუმენტები და მასალები*, რომელიც წარმოადგენს პირველადი წყაროს უნივერსიტეტის ფორმირების პოლიტიკური და კულტურული კონტექსტის გასაგებად (ჯავახიშვილი, 1998). ავტორი თსუ-ს აღიქვამს როგორც ეროვნული ინტელექტუალური მოძრაობის კულმინაციას და ქართული საგანმანათლებლო სუვერენიტეტის საყრდენს. თუმცა, ქალთა მონაწილეობა ამ ნარატივში იშვიათად არის გაანალიზებული როგორც დამოუკიდებელი კვლევის საგანი. ამ ნაკლს ნაწილობრივ ავსებს გაიპარაშვილისა და კვარაცხელიას მონოგრაფია *თბილისის უნივერსიტეტის ისტორია: 1918–2008*, სადაც აღწერილია აკადემიური სტრუქტურების განვითარება და პირველ ქალ ლექტორთა გამოჩენა უნივერსიტეტში (გაიპარაშვილი & კვარაცხელია, 2008).

ქალთა განათლებისა და საზოგადოებრივი როლის საკითხი საქართველოში სიღრმისეულად არის გაანალიზებული ლელა გაფრინდაშვილის ნაშრომში *ქართული ფემინიზმის ისტორია*, სადაც ავტორი აჩვენებს, თუ როგორ გადაიზარდა ევროპული ფემინისტური იდეები ქართულ სოციალურ პრაქტიკაში და როგორ ჩამოყალიბდნენ ქალები არა მხოლოდ განათლების მიმდებარე სუბიექტებად, არამედ საზოგადოებრივი ცვლილებების აქტიურ აგენტებად (გაფრინდაშვილი, 2018). ამ მიდგომას ავითარებს მზია წერეთელიც ნაშრომში *გენდერი და განათლება*, სადაც აკადემიური სივრცე წარმოდგენილია როგორც გენდერულად სტრუქტურირებული გარემო, რომელშიც ქალები აწყდებიან როგორც ფორმალურ, ისე არაფორმალურ ბარიერებს პროფესიული წინსვლის გზაზე (წერეთელი, 2014).

ბიოგრაფიული პერსპექტივა წარმოდგენილია კრებულში *ქალები წარსულიდან: 40 ბიოგრაფია*, რომელიც აერთიანებს იმ ქალთა ცხოვრებისეულ ისტორიებს, რომლებმაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს კულტურულ და აკადემიურ ცხოვრებაში საქართველოში (ბაქრაძე & გაფრინდაშვილი, რედ., 2015). ეს მიდგომა საშუალებას იძლევა ინდივიდუალური

გამოცდილებები დავუკავშიროთ ფართო სოციალურ და ინსტიტუციურ ცვლილებებს, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია თსუ-ის კონტექსტში ქალთა აკადემიური ტრექტორიების გასააზრებლად.

სოციოლოგიური პერსპექტივის გასამყარებლად ნაშრომი ეყრდნობა **მზია წერეთლის (2014)** ხედვას, სადაც აკადემიური სივრცე წარმოდგენილია როგორც გენდერულად სტრუქტურირებული გარემო. წერეთლის მიხედვით, საგანმანათლებლო ინსტიტუციებში ქალები ხშირად აწყდებიან უხილავ ბარიერებს, რაც განაპირობებს მათ გადანაწილებას სხვადასხვა აკადემიურ სფეროებს შორის. აღნიშნული თეორია გამოიყენება იმის ასახსნელად, თუ რატომ ხვდებოდნენ ქალები უფრო ხშირად ჰუმანიტარულ ფაკულტეტებზე და რა სირთულეები ახლდა მათ დამკვიდრებას საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებში.

თეორიულ დონეზე კვლევა ეყრდნობა ჯოან სკოტის კლასიკურ ნაშრომს *Gender: A Useful Category of Historical Analysis*, სადაც გენდერი განიხილება, როგორც ძალაუფლების ურთიერთობების ანალიზის ფუნდამენტური კატეგორია (Scott, 1986). სკოტის მიხედვით, ქალთა გამოცდილება ვერ აიხსნება მხოლოდ ბიოლოგიური განსხვავებებით; ის კონსტრუირებულია სოციალურ და ინსტიტუციურ დონეზე. ამ მიდგომას ავსებს პოლ რიკიორის ნაშრომი *Memory, History, Forgetting*, რომელიც ისტორიულ ნარატივებს ხედავს როგორც შერჩევით კონსტრუქციებს, სადაც ქალთა გამოცდილებები ხშირად აღმოჩნდება „დავიწყების ზონაში“ (Ricoeur, 2004). აღნიშნული თეორიული ჩარჩო მნიშვნელოვანია თსუ-ის ისტორიის ხელახალი გადაკითხვისთვის გენდერული პერსპექტივიდან.

თანამედროვე კვლევები, მათ შორის Petriashvili და Gerantia-ს სტატია თსუ-ის ისტორიულ მნიშვნელობაზე, ხაზს უსვამს უნივერსიტეტის სოციალურ მისიას და ინტელექტუალურ გავლენას საზოგადოებაზე (Petriashvili & Gerantia, 2025). ამასთანავე, TSU WOM Journal-ში გამოქვეყნებული გენდერული სტატიები აჩვენებს, რომ ქალთა საკითხი დღემდე რჩება აქტუალურ კვლევით თემად აკადემიურ სივრცეში.

შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას, რომ არსებული ლიტერატურა ქმნის მყარ საფუძველს ქალთა როლის კვლევისთვის თსუ-ში, თუმცა ნაკლებად აერთიანებს ინსტიტუციურ ისტორიას, ბიოგრაფიულ გამოცდილებებსა და გენდერულ თეორიას ერთიან ანალიტიკურ ჩარჩოში. სწორედ ამ ინტერდისციპლინური სიცარიელის შევსებას ისახავს მიზნად მოცემული ნაშრომი - ქალების როლის გააზრებას თსუ-ს აკადემიურ და საზოგადოებრივ განვითარებაში როგორც ისტორიული და სოციალური ტრანსფორმაციის ცენტრალურ კომპონენტად.

მეთოდოლოგია

წინამდებარე ნაშრომი ეფუძნება თვისებრივი კვლევის დიზაინს, რომელიც ორიენტირებულია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფორმირების პროცესში ქალთა როლისა და მათი აკადემიური წვლილის სიღრმისეულ ანალიზზე. კვლევის სტრატეგია ეყრდნობა საარქივო მასალების დამუშავებისა და თვისებრივი კონტენტ-ანალიზის ინტეგრირებულ მიდგომას.

იმის გათვალისწინებით, რომ ნაშრომი მოიცავს ფართო ქრონოლოგიურ დიაპაზონს და ბევრი რესპონდენტი ფიზიკურად აღარ გახლავთ ცოცხალი ან იმყოფება ხანდაზმულ ასაკში, კვლევამ ინტერვიუების ალტერნატივად გამოიყენა “დოკუმენტური ინტერვიუსა” და მემუარული ლიტერატურის ანალიზი. ეს მიდგომა საშუალებას გვაძლევს, აღვადგინოთ ქალთა ინდივიდუალური გამოცდილებები მათივე ჩანაწერების, საჯარო გამოსვლებისა და საარქივო მოგონებების საფუძველზე, რაც ემპირიულ მასალას უფრო პერსონალიზებულს ხდის.

მონაცემთა შეგროვების პროცესში ძირითად წყაროს წარმოადგენს თსუ-ის არქივი, უნივერსიტეტის ადრეული პერიოდის "მოამბე", პირადი მემუარები და ოფიციალური დოკუმენტები, რაც აუცილებელია ქალთა ჩართულობის ისტორიული ეტაპების გამოსაკვეთად. კვლევის ფარგლებში სრულად იქნება შესწავლილი ის ბარიერები, რომლებსაც ქალები აწყდებოდნენ როგორც პროფესიულ, ისე ინსტიტუციურ დონეზე, და ის სტრატეგიები, რომლებსაც ისინი დაბრკოლებების გადასალახად იყენებდნენ.

ამ მონაცემებიდან, უშუალოდ ნაშრომში წარმოსადგენად გამოყენებული იქნება მიზნობრივი შერჩევის პრინციპი. კერძოდ, დამუშავებული მასალიდან შეირჩევა ის საკვანძო ბიოგრაფიული ნარატივები, რომლებიც ყველაზე თვალსაჩინოდ წარმოაჩენს მეცნიერი ქალების გამოცდილებას და მათ გავლენას საზოგადოებრივი ცნობიერების ტრანსფორმაციაზე. შეგროვებული მასალის ინტერპრეტაციისთვის გამოყენებული იქნება ისტორიულ-სოციალური და ნარატიული ანალიზის მეთოდები. თითოეული იდენტიფიცირებული შემთხვევა გაანალიზდება სპეციალურად შემუშავებული კოდირების სქემის მიხედვით, რათა შეფასდეს მათი წვლილი გენდერული თანასწორობის იდეის გავრცელებაში.

კვლევის დასკვნით ეტაპზე განხორციელდება შედარებითი ანალიზი სხვადასხვა პერიოდის აკადემიურ სტატუსებს შორის. აღნიშნული მეთოდის გამოყენებით მოხდება თითოეული ეპოქისთვის დამახასიათებელი სპეციფიკური ტენდენციების იდენტიფიცირება და მათი

ურთიერთშეპირისპირება. კვლევის ვალიდურობას განაპირობებს გამოყენებული წყაროების ოფიციალური ხასიათი და მონაცემთა სისტემური დამუშავება

შედეგები

ჩატარებული კვლევის ფარგლებში განხორციელებულმა კომპლექსურმა ისტორიულ-სოციალურმა ანალიზმა გამოკვეთა, რომ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის (თსუ) დაარსება და მისი შემდგომი ინსტიტუციური განვითარება განუყოფელია ქალთა ინტელექტუალური და საზოგადოებრივი ძალისხმევისგან. საარქივო მასალების, კერძოდ, უნივერსიტეტის „მოამბის“ (1923–1930 წწ.) და მემუარული ლიტერატურის დამუშავების შედეგად დასტურდება, რომ ქალთა ჩართულობა თსუ-ის ფორმირების ეტაპზე იყო არა მხოლოდ სტატისტიკური მოცემულობა, არამედ სტრუქტურული და შინაარსობრივი მნიშვნელობის მქონე პროცესი.

კვლევის ძირითადი შედეგების ანალიზი:

ინსტიტუციური გარემო და გენდერული ბარიერები: კვლევამ აჩვენა, რომ მიუხედავად უნივერსიტეტის პროგრესული და დემოკრატიული იდეებისა, ქალი მეცნიერები და პედაგოგები აწყდებოდნენ მრავალშრიან წინააღმდეგობებს, რაც მოიცავდა როგორც ფორმალურ-იერარქიულ დაბრკოლებებს, ისე მყარად ფესვდამდგმულ სოციალურ მოლოდინებს. მზია წერეთლის თეორიულ მიდგომაზე დაყრდნობით, შეიძლება ითქვას, რომ აკადემიური სივრცე იყო გენდერულად სტრუქტურირებული გარემო, სადაც ქალებს უწევდათ ორმაგი ძალისხმევის გაღება პროფესიული აღიარებისა და კარიერული წინსვლისთვის.

აკადემიური კულტურის ტრანსფორმაცია: იდენტიფიცირებული ბიოგრაფიული ნარატივების ანალიზი მოწმობს, რომ ქალმა აკადემიკოსებმა, პედაგოგებმა და სტუდენტებმა გადაწყვეტილი ითამაშეს უნივერსიტეტის შიდა აკადემიური კულტურის ჩამოყალიბებაში. მათი მოღვაწეობა არ შემოიფარგლებოდა მხოლოდ ვიწრო სპეციალიზაციით; ისინი აქტიურად მონაწილეობდნენ სამეცნიერო, კულტურულ და საზოგადოებრივ პროცესებში, რითაც გარდაქმნეს თსუ „განათლების მიმღები“ სივრციდან სოციალური ტრანსფორმაციის გენერირების ცენტრად.

საზოგადოებრივი გავლენა და სამოქალაქო აქტივიზმი: კვლევის შედეგად იკვეთება, რომ უნივერსიტეტის ბაზაზე მოღვაწე ქალები იყვნენ გენდერული თანასწორობის იდეებისა და

სამოქალაქო პასუხისმგებლობის კულტურის მთავარი ინიციატორები. მათმა აკადემიურმა აქტივობამ პირდაპირი და მასშტაბური გავლენა მოახდინა საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლებაზე, რაც გამოიხატა სტუდენტი ქალების აქტიური მონაწილეობით ქვეყნის კულტურულ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

დისკუსია

მიღებული შედეგების ინტერპრეტაცია საშუალებას გვაძლევს ფუნდამენტურად გადავხედოთ ტრადიციულ ისტორიოგრაფიულ ნარატივს, სადაც ქალთა როლი ხშირად მარგინალიზებულია ან მეორეხარისხოვან ასპექტად არის წარმოდგენილი. ივანე ჯავახიშვილის მიერ კონცეპტუალიზებული უნივერსიტეტი, როგორც „ეროვნული ინტელექტუალური პროექტი“, სრულყოფილ სოციო-კულტურულ მნიშვნელობას მხოლოდ ქალთა წვლილისა და მათი ინტელექტუალური შრომის გათვალისწინებით იძენს.

დისკუსიის ფარგლებში მნიშვნელოვანია ხაზი გაესვას, ლელა გაფრინდაშვილის არგუმენტაციას ქართული ფემინიზმისა და აკადემიური სივრცის მჭიდრო ურთიერთკავშირის შესახებ; კვლევამ დაადასტურა, რომ თსუ იყო ის უმთავრესი პლატფორმა, სადაც თეორიული ფემინისტური იდეები პრაქტიკულ, პროფესიულ და საზოგადოებრივ მიღწევებად გარდაიქმნებოდა. ქალების მიერ ბარიერების გადალახვის სტრატეგიები წარმოადგენდა ერთგვარ „ინტელექტუალურ წინააღმდეგობას“, რამაც საფუძველი ჩაუყარა თანამედროვე ქართულ მეცნიერებაში ქალთა მყარ და დამოუკიდებელ პოზიციებს.

საბოლოო ჯამში, კვლევა ცხადყოფს, რომ ქალთა აკადემიური და საზოგადოებრივი როლი თსუ-ის ფორმირებასა და განვითარებაში იყო არა დამატებითი, არამედ ფუნდამენტური ფაქტორი. მათი წვლილი სცილდება უნივერსიტეტის შიდა სტრუქტურის ფარგლებს და წარმოადგენს საქართველოს საერთო სოციო-კულტურული პროგრესის, საგანმანათლებლო სისტემის მოდერნიზაციისა და დემოკრატიული ღირებულებების დამკვიდრების განუყოფელ ნაწილს.

დასკვნა

წინამდებარე კვლევამ აჩვენა, რომ ქალთა როლი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის (თსუ) ფორმირებასა და განვითარებაში არ შეიძლება განიხილებოდეს როგორც მეორეხარისხოვანი ან დამხმარე ფაქტორი. პირიქით, ქალები წარმოადგენდნენ აკადემიური, კულტურული და საზოგადოებრივი ტრანსფორმაციის ერთ-ერთ ცენტრალურ სუბიექტს. როგორც ისტორიული

წყაროების, ისე თანამედროვე გენდერული და სოციალური თეორიების ინტეგრირებული ანალიზი ადასტურებს, ქალთა მონაწილეობა თსუ-ის ყოველდღიურობაში იყო სტრუქტურული მნიშვნელობის მქონე პროცესი, რომელმაც მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა როგორც უნივერსიტეტის შიდა აკადემიურ კულტურაზე, ისე ფართო საზოგადოებრივ ცნობიერებაზე (გაფრინდაშვილი, 2018; წერეთელი, 2014; Scott, 1986).

ივანე ჯავახიშვილის მიერ კონცეპტუალიზებული უნივერსიტეტი, როგორც „ეროვნული ინტელექტუალური პროექტი“, სრულ სოციო-კულტურულ დატვირთვას იძენს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მასში ქალთა ინტელექტუალური შრომა და საზოგადოებრივი აქტივობა სრულფასოვნად არის გააზრებული (ჯავახიშვილი, 1998). კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, რომ ქალები თსუ-ში არ იყვნენ მხოლოდ ცოდნის მიმღები სუბიექტები, არამედ აქტიური აგენტები, რომლებიც მონაწილეობდნენ აკადემიური ნორმების, პროფესიული სტანდარტებისა და სამოქალაქო პასუხისმგებლობის კულტურის ფორმირებაში. მათ მიერ განხორციელებული აკადემიური და საზოგადოებრივი საქმიანობა ემთხვეოდა იმ პროცესს, რომელსაც სკოტი (1986) აღწერს, როგორც გენდერული ძალაუფლების სტრუქტურების ტრანსფორმაციას ისტორიულ კონტექსტში.

კვლევამ ასევე დაადასტურა, რომ მიუხედავად უნივერსიტეტის პროგრესული იდეებისა, ქალი აკადემიკოსები და სტუდენტები აწყდებოდნენ მრავალშრიან ბარიერებს - როგორც ინსტიტუციურ, ისე კულტურულ დონეზე. თუმცა ბიოგრაფიული და ნარატიული ანალიზი ცხადყოფს, რომ მათ მიერ გამოყენებული სტრატეგიები - პროფესიული თვითდამკვიდრება, აკადემიური სოლიდარობა და საზოგადოებრივი აქტივიზმი - წარმოადგენდა ერთგვარ „ინტელექტუალურ წინააღმდეგობას“, რომელმაც ხელი შეუწყო გენდერული თანასწორობის იდეების გავრცელებას (ბაქრაძე & გაფრინდაშვილი, 2015; Ricoeur, 2004).

თსუ-ის კონტექსტში ქალთა როლი სცილდება მხოლოდ უნივერსიტეტის შიდა სტრუქტურებს და უკავშირდება საქართველოს საერთო საგანმანათლებლო სისტემის მოდერნიზაციასა და დემოკრატიული ღირებულებების დამკვიდრებას. როგორც Petriashvili და Gerantia (2025) მიუთითებენ, უნივერსიტეტის სოციალური მისია რეალიზდება არა მხოლოდ ინსტიტუციური პოლიტიკის, არამედ იმ ადამიანური კაპიტალის მეშვეობით, რომელიც ქმნის აკადემიურ და საზოგადოებრივ ცვლილებებს- ამ პროცესში ქალთა წვლილი იყო გადამწყვეტი.

თანამედროვე ეტაპზე ქალთა როლი კიდევ უფრო მრავალფეროვანი გახდა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მათი წვლილი აკადემიური პროგრამების მოდერნიზაციაში. თუ ადრეულ ეტაპზე ქალები ძირითადად „ცოდნის გადამცემები“ იყვნენ, დღეს ისინი გვევლინებიან ახალი

კურიკულუმების ავტორებად. მაგალითად, თსუ-ში გენდერული კვლევების, სოციალური მუშაობისა და საერთაშორისო პოლიტიკის მიმართულებით პროგრამული ცვლილებები ხშირად სწორედ ქალი მეცნიერების ინიციატივით განხორციელდა. ეს პროცესი არ შემოიფარგლება მხოლოდ ლექციების კითხვით, ის მოიცავს ევროპული სტანდარტების დანერგვას, რაც ქალთა აკადემიური ავტონომიის ზრდის პირდაპირი ინდიკატორია.

ამრიგად, ქალთა წვლილი თსუ-ს განვითარებაში შეუქცევადი და ფუნდამენტურია. კვლევის სამომავლო გაღრმავების მიზნით, სასურველია მეთოდოლოგიური ბაზის კიდევ უფრო გაღრმავება და გაფართოება, იმ ცოცხალი მეხსიერების დოკუმენტირება, რომელიც ჯერ კიდევ ინახება ასაკოვან პროფესორ-მასწავლებლებში. ეს ხელს შეუწყობს „უხილავი აკადემიური შრომის“ კიდევ უფრო ნათლად წარმოჩენას. ასევე კვლევა ასკვნის, რომ ქალთა აკადემიური და საზოგადოებრივი როლი თსუ-ის ფორმირებასა და განვითარებაში უნდა განიხილებოდეს როგორც ისტორიული და სოციალური ტრანსფორმაციის ფუნდამენტური კომპონენტი. მათი ინტელექტუალური შრომა და სამოქალაქო აქტივობა წარმოადგენს იმ მყარ საფუძველს, რომელზეც ჩამოყალიბდა თანამედროვე ქართული უნივერსიტეტი, როგორც ცოდნის, თანასწორობისა და პასუხისმგებლობის სივრცე. კვლევის შედეგები ადასტურებს გენდერული პერსპექტივის აუცილებლობას უნივერსიტეტის ისტორიის ხელახალი გააზრებისთვის და ქმნის საფუძველს მომავალი ინტერდისციპლინური კვლევებისთვის.

ბიბლიოგრაფია

ლელა გაფრინდაშვილი, “ქართული ფემინიზმის ისტორია” / “ფემინიზმი და ქალის უფლებები” - <https://feminism-boell.org/ka/2014/05/08/peminizmi-da-kalis-uplebebi-mozraoba-napiridan-centrisaken>

კრებული: “ქალები წარსულიდან: 40 ბიოგრაფია” (რედ. მ. ბაქრაძე, ლ. გაფრინდაშვილი) - https://library.iliauni.edu.ge/wp-content/uploads/2017/03/Kalebi-for_WEB.pdf

Joan W. Scott, “Gender: A Useful Category of Historical Analysis” - <https://genderstudiesgroupdu.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/07/scott-gender.pdf>

Paul Ricoeur, “Memory, History, Forgetting” - https://web.english.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Ricoeur_Difficult_Forgiveness.pdf

ივანე ჯავახიშვილი, “თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსება: დოკუმენტები და მასალები” - <https://www.tsu.ge>

ზ. გაიპარაშვილი, მ. კვარაცხელია, “თბილისის უნივერსიტეტის ისტორია” - <https://www.tsu.ge>

საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკის ციფრული არქივი (თსუ “მოამბე” 1923-1930 & სერგი მაკალათიას მასალები) - <https://dspace.nplg.gov.ge>

მზია წერეთელი, “გენდერი და განათლება” - https://www.researchgate.net/profile/Mzia-Tsereteli/publication/321278397_gender-_kulturuli_da_sotsialuri_konstrukti/links/5a18843aa6fdcc50ade7e4e2/genderi-kulturuli-da-sotsialuri-konstrukti.pdf